

Vinicije B. LUPIS

**OPORUKA DUBROVAČKOGA TRGOVCA
MATA VLAHOVA, PODRIJETLOM
IZ ZALEĐA, OD 1592. GODINE**

Nakon turskog osvajanja Hercegovine, iseljavanje katoličkog stanovništva s turskog područja na teritorij Dubrovačke Republike imalo je svoj stalni kontinuitet, sa svojim jačim ili slabijim intezitetom, a među iseljenicima bilo je i trgovaca. Trgovci su bili jedna od najugroženijih kategorija dubrovačkog građanstva, stalno izloženi raznim bolestima i epidemijama na svojim putevima, stoga nas ne treba čuditi njihova pobožnost i ostavljanje zaklada brojnim marijanskim svetištima. Oporuka dubrovačkog trgovca Mata Vlahova iz beogradske kolonije zanimljiva je jer spominje posjed u Trebinju, potvrđen turskim vlasničkim ispravama. U oporuci trgovca Mata zrcali se duh i svjetonazor dubrovačkih trgovaca u tim teškim vremenima, ispunjen nesigurnosti i krhkosti dubrovačke zaštite katoličkih trgovaca u Turskom Carstvu.

Ključne riječi: oporuka, trgovac, Trebinje, Beograd, prokurator.

Nakon turskoga osvajanja Hercegovine, iseljavanje katoličkog stanovništva s turskoga područja na teritorij Dubrovačke Republike imalo je svoj stalni kontinuitet, s svojim jačim ili slabijim intezitetom. Među useljenicima bilo je i imućnih trgovaca, koji su bili i kao bogati sloj stanovništva prvi na udaru, prigodom političkih i vjerskih pritisaka.¹ Trgovci su najlakše mjenjali svoje mjesto boravka i s svojim kapitalom nastavljali svoju privrednu

¹ MARIJAN SIVRIĆ, *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667.-1808.)*, Dubrovnik - Mostar, 2003., 15-17; VINICIJE B. LUPIS, “Nekoliko podataka o liturgijskim predmetima s područja Trebinjsko-mrkanske biskupije”, *Hercegovina*, 21, Mostar, 2007., 267-274.

aktivnost. Među iseljenicima bilo je i svećenstva, pa tako kao ilustrativni primjer ovdje navodimo kako se još 8. lipnja 1540. spominje u Dubrovniku benediktinac Ivan Radosavov iz Trebinja,² nekoliko godina kasnije iz Trebinja u Dubrovnik seli: Radonja Radičević,³ Frano Dragić Radoević,⁴ Pavlica Ivanović⁵ i Ivan Radibratović.⁶ Novonastala državna tvorevina s posve novim socijalnim, kulturnim i vjerskim sustavom, starosjedilačko katoličko stanovništvo prisiljavalo je na iseljavanje, bilo izravnim, bilo neizravnim konstantnim pritiscima. Katoličko gradsko stanovništvo prvo je bilo izloženo progonima raznih vrsta, pak nas ne treba čuditi njihovo iseljavanje u susjedni bogati Dubrovnik, koji je postao utočište stanovništvu rubne katoličke ekumene u ovom dijelu Europe.

Ovdje se donosi oporuka Mata Vlahova uglednog člana dubrovačke trgovačke kolonije u Beogradu, koji se spominje u više povijesnih dokumenata sačuvanih u Državnom arhivu u Dubrovniku. Mato Vlahov se spominje 17. travnja 1581. kada uzima za svog stalnog prokuratora u Dubrovniku bankara Jerolima Petrovića.⁷ Beogradski trgovac Nikola Stjepanov Giupani uzeo je 2. siječnja 1590. Mata Vlahova za stalnog prokuratora u Dubrovniku.⁸ Mato Vlahov trguje zajedno s dubrovačkim trgovcem Nikolom Stjepanovim Giupani 1593. god.,⁹ a spominje se i u više trgovačkih transakcija u beogradskoj dubrovačkoj koloniji.¹⁰ Zanimljivo je kako beogradski autori nisu u svom radu o arhivskoj građi o Beogradu/Biogradu obradili oporuku Mata Vlahova, dok su beogradski autori njegovo ime čak prevodili s oblikom prezimena Vlahušić, prevodeći više povijesnih dokumenata nastalih u dubrovačkoj beogradskoj koloniji. Oporuka trgovca Mata Vlahova spada u skupinu prepoznatljivih trgovačkih oporuka, bogobojazne kategorije ljudi izloženih svim nedaćama onodobnog svijeta, od hajdučkih prepada na trgovačkim putevima, turskom zulumu, vjerskoj nesnošljivosti i raznorodnim zaraznim bolestima. Iz svih ranije nabrojanih razloga proizlaze brojna darovanja marijanskim svetištima i dubrovačkim crkvama.

² Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), *Diversa Notariae* (dalje D.N.), XXVI, 105, 101.

³ DAD, D.N., XXVI, 107, 46.

⁴ DAD, D.N., XXVI, 108, 33.

⁵ DAD, D.N., XXVI, 108, 186.

⁶ DAD, D.N., XXVI, 109, 46.

⁷ JORJO TADIĆ i TOMA POPOVIĆ, *Dubrovačka arhivska građa o Beogradu (1573.-1606.)*, svz. II, Beograd, 1976., 128.

⁸ J. TADIĆ i T. POPOVIĆ, o.c., 230.

⁹ J. TADIĆ i T. POPOVIĆ, o.c., 302-303.

¹⁰ J. TADIĆ i T. POPOVIĆ, 332, 336-338, 340-344, 347, 349-351, 353, 355, 357-360.

U svojoj oporuci trgovac Mato Vlahov ostavlja desetine i prvine na oltar Gospe od Porata u dubrovačkoj prvostolnici. Radi se o prevažnoj kulturnoj slici starog Dubrovnika. Njezina povijest i nastanak je vrlo zamršen i ne posve razriješen. Restauratorski zahvat na ikoni Gospe od Porata, za koju se smatralo da potječe iz 15. st., otkrio je stariji sloj Gospe s Kristom u naručju, naslikan u gotičkoj maniri. Gospa od Porata pripadala je nekoć crkvi Gospe od Sigurate na Prijekome, a prenesena je u dubrovački prvostolnicu odlukom Senata da nadomjesti izvornu sliku Gospe od Porata, koja je spašena u rušenju prvostolnice 1667. god., ali je stradala u noći 24. na 25. svibnja 1706. u crkvi sv. Vlaha, kada je Svečeva crkva nestala u vatrenoj stihiji. Pošto je crkva sv. Vlaha služila kao zamjena za dubrovačku prvostolnicu, stoga se Gospin prikaz privremeno tu čuvao. Kada je završena 1714. god. gradnja nove barokne prvostolnice, tada je stara njezina kopija, kako su restauratorski zahvati pokazali iz 14. st. prebačena u prvostolnicu, a dubrovački slikar Petar Matejević je za crkvu Siguratu naslikao Gospinu kopiju. Svakako, današnji gornji sloj Gospe od Porata prikazuje Gospu s Isusom u naručju. Slikana je na drvu (107x 80 cm) Gospa je ogrnuta moforionom i nagnuta nad Isusa, kojeg pridržava lijevom rukom a desnom drži sferu. Na desnom Gospinu ramenu je prikaz zvijezde. Danas se taj prikaz časti na bočnom oltaru dubrovačke prvostolnice, a podigao ga je svojim novcem dubrovački biskup Grgur Lazzari 1783. god.¹¹ Poput svih drugih Gospinih svetišta i slika i ona je često darivana u oporukama starih Dubrovčana, tako Mara pokojnog Jakova Martološića 1637. god. spominje u oporuci: "...a prid otar od Gospe od Porata u receoi Zarqui (u Zarqui Veliche Gospe)."¹² U oporuci Nike, udove Frana Julijanija, iz 1639. god. u legatima navodi "...all altare della Madonna od Porata..."¹³ Ivana Nikolina Gučetić s Pustijerne ostavlja mise da se održe na oltaru "Madona delle Porte".¹⁴ Uz ovaj Gospin prikaz vezani su brojni povjesni događaji i bila je spominjana u starijoj dubrovačkoj književnosti. Gospa

¹¹ NIKOLA GJIVANOVIĆ, "O čudotvornoj slici 'Gospe od Porata' u dubrovačkoj stolnoj crkvi", List dubrovačke biskupije, 7, Dubrovnik, 1905., 57-60; ISTI, "Gospa od Porata - Gospa Sigurata", List dubrovačke biskupije, 7, Dubrovnik, 1909., 67-69; ISTI, "Gospa od Porata - Gospa od Sigurate", List dubrovačke biskupije, 10, Dubrovnik, 1909., 97-99; ISTI, "Gospa od Porata - Gospa od Sigurate", List dubrovačke biskupije, 11, Dubrovnik, 1909., 107-109; ISTI, "Gospa od Porata - Gospa od Sigurate", List dubrovačke biskupije, 12, Dubrovnik, 1909., 113-116; ANTE DRAČEVAC, *Dubrovačka katedrala*, Zagreb, 1988., 32-34.

¹² DAD, Testamenta notariae (dalje T. N.), 10.1, 62 (1638.-1642.), 28.

¹³ DAD, T. N., 10.1, (1638.-1642.), 87.

¹⁴ DAD, T. N., 10.1, (1573.-1577.), 2.

od Porata bila je povezana s benediktankama sv. Marije od Kaštela, koje su obavljale poseban molitveni obred pred ovim Gospinim prikazom, a ostala je zapisan i posebna pučka molitva njoj upravljena:

“Slavna Gospo od Porata,
Ti si naša vječna plata;
Tko se tebi preporuči,
Od sebe ga ne odluči.
Moli, Gospe, Sinka svoga
Za spasenje puka tvoga.
A mi toga svegj želimo,
Da se s tobom veselimo
I u raju uživamo
Po sve v’jeke v’jeka. Amen.”¹⁵

Ova povezanost je možda potekla i iz činjenice da je nestankom prikaza Gospe od Kaštela 1667. god. i adoriranja istog tipa Gospina prikaza, preneseno na likovno isti ikonografski tip Gospe od Porata. Tako je oporuka trgovca Mata Vlahova napisana na udaljenim dunavskim obalama spomenula i drevni kulturni marijanski prikaz u Dubrovniku. U svojoj oporuci po tri talira ostavlja i kolegijalnoj crkvi sv. Vlaha, Gospi od Milosrđa i Gospi od Danača, kao i Gospi od Rožata, drevnom marijanskom i benediktinskom svetištu s starokršćanskim korjenima. Rožatsku crkvu sv. Marije sagradio je na mjestu očito starije boagti dubrovački plemić Savin Gundulić u posljednoj trećini 11. ili početkom 12. st.¹⁶

Crkva na Dančama posvećena je Gospi od Milosti/Milosrđa, kao i Gospino svetište na Lapadu, pa ih je narod zbog razlikovanja nazivao Gospa od Danača i Gospa od Milosrđa.¹⁷ Danom utemeljenje marijanskog svetišta Gospe od Danača smatra se nadnevak 5. prosinca 1457., kada je Vijeće umoljenih odlučilo da sagradi crkvicu na predjelu Danče pod titulom Gospe od Milosrđa - *Sancta Maria de Gratia*. U vizitaciji nadbiskupa Giovannija Francesca Sormana 1573./1574. god. vizitirana je crkva sv. Marije, kao i crkva sv. Josipa na Dančama, s primjedbom da su izložene gusarskim napadajima.¹⁸

¹⁵ N. GJIVANOVIĆ, o.c., 1909., 12, 115.

¹⁶ IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, svz. II, Split, 1964., 432-434.

¹⁷ VEDRANA GJUKIĆ-BENDER, “Poliptih Gospe od Milosrđa u Dubrovniku”, *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb, 1991., 214-221.

¹⁸ ATANAZIJE MATANIĆ, “Apostolska vizitacija dubrovačke nadbiskupije god. 1573./4. prema spisima sačuvanim u Tajnome vatikanskom arhivu“, Rim, *Mandićev zbornik*, 1965., 201.

Crkva na Dančama imala je posebno mjesto u oporukama dubrovačkog građanstva tijekom stoljeća. Moramo se prisjetiti, da u vrijeme Dubrovačke Republike postojao je ustaljeni redosljed darivanja. Nakon naslova i datacije te arenge slijedi glavni dio oporuke. Riječ je o legatima, kao o njenom glavnom sadržaju, zbog kojih se oporuka i sastavlja. Postoji više vrsta legata ostavljenih vjerskim i humanitarnim institucijama. To su desetina i prvina ili "decime et primitie" koje se ostavljaju bezuvjetno i bez posebnih zahtjeva. Redovito su to; prvostolnica, sv. Vlaho ili Gospa od Danača ili Gospa od Milosrđa.

Iznimno je zanimljivo da ovaj trgovac s imovinom u Trebinju nastanjen u Dubrovniku nije ostavio davanja marijanskim svetištima u Bosni, poput najpouplarnije Gospe Olovske, nego se vezao za tipično dubrovački izbor davanja i to prije svega dva državna svetišta poput Gospe od Milosrđa i Gospe od Danača, kao mjesta leprozorija, mučnog iščekivanja rezultata četrdesetdnevne karantene.

Poput ostalih trgovaca na Istoku i Mato Vlahov ostavlja Bratovštini sv. Lazara novac, sjetivši se ovog profilaktičkog sveca. Dubrovački trgovci s Levanta osnovali su 1531. god. posebnu Bratovštinu sv. Lazara (*Confraternita Santo Lazaro*), jednostavno zvane lazarini. Ova je bratovština bila namjenjena trgovcima koji su svoje poslove obavljali na Levantu. Mato Vlahov očito je bio i član Bratovštine ako se ime s popisa "Matteo de Biagio m.te de peste" bratima Bratovštine sv. Lazara odnosi upravo na njega.¹⁹ Trgovci su bili jedna od najugroženijih kategorija dubrovačkog građanstva, stalno izloženi raznim bolestima i epidemijama na svojim putevima, stoga nas ne treba čuditi njihova pobožnost i ostavljanje zaklada brojnim marijanskim svetištima.

Po jednu pjevanu misu ostavlja u crkvu Gospu od Sigurate, dubrovačke bijele fratre i tri talira u Bratovštinu sv. Lazara. Pola svog imanja u Trebinju koje mu je ostavio punc Radoje Božidarević, ostavlja svom bratu Antunu, pošto ima hudžete izdane od turskih vlasti na svoje ime, a hudžete je nosio u svom sepetu. Svojim nasljednicima imenuje svoju ženu Katu i brata Antuna.

Ova kratka oporuka jednog dubrovačkog trgovca, koji je očito rođen u Trebinju, a živio je u Beogradu, svjedoči o kategoriji dubrovačkih trgovaca kao svojevrsnog izdvojenog društvenog sloja u Turskom Carstvu, zaštićenog dubrovačkim državljanstvom. Na prvi pogled izgledalo je kao

¹⁹ DAD, Fratrie e Matricole, XXII, br. 15, *Matricola della Confraternita di San Lazzaro 1536*, 49.

da turska nazočnost nije unjela promjene u način života stanovnika Huma i njihovog raspolaganja svojom imovinom. Slična situacija je bila i s hrvatskim stanovništvom u Baru poslije njegova pada.²⁰ Jedan suprotan primjer, je kada imamo ostavitelja s turskog teritorija, a koji posjeduje nekretnine u Dubrovačkoj Republici poput Josipa Pokrajčića, što u ramskoj crkvi sastavlja oporuku i u njoj spominje svoju zemlju na Pelješcu svega tri godine ranije od ove oporuke.²¹

Vicko Ivov rečeni Glogoje 3. srpnja 1589. ostavlja gregorijanske mise kapelanu Bernardu u Beogradu, možda istom onom koji je sklopio oči Vlahu Matovu. Beogradski trgovac Vicko Ivov imao je u tom trenutku svog nećaka Vicka Boškovića u Alba Juliji nastanjenog u Transilvaniji.²² Ovih par primjera najzornije pokazuju stanje kretanja dubrovačkih trgovaca diljem turskog teritorija. Oporuka Mata Vlahova potvrđuje činjenicu da su dubrovački trgovci u svojim kolonijama živjeli posebnim životom unutar turskoga okruženja.

Prilog

“Testamentù Matthaei Blasij mercatori Belgradi defuncti
MDLXXXXV. ind.ne VIII.a die vero XXVIII.a augusti. Ragusij hoc
est test.m quon. Matthaei Blasij mercatoris defuncti Belgr.di (...)

+ 1592 ádi 6 di nouembre in Ragugia

In nomine del Padre, del fig.lo et dello Spirito s.to e di tutti i santi.
io Matteo di Biagio trouandomi sano di mente, e di corpo, e uolendo
partire àlla uolta di Belgradi, ricordandomi della parola di Christo che
stiamo aparecchiati ne sapendo l’hora, nè il posto della nostra morte,
faccio questo mio ultimo testamento raccomandando l’anima mia al sig.re
Dio, e prima lascio per decime e primitie nella chiesa catedrale alla
Madonna delle Porte tre tallari, alla Madonna delle Danze pp.ri tre, a
s.to Biagio nella citta lascio tre tallari, alla Madonna della Misericordia
pp.ri tre, alla Madonna di rosciatt in Ombla una messa grande et alla
Madonna Sigurat pp. tre, alla fraternita di S.to Lazzaro lascio tre tallari,
et a S.to Francesco cioè a i frati Minori una messa grande et a S.to
Domenico de predicatori una messa grande. Anchora dichiaro com il

²⁰ Autor ovoga rada ima u tisku tekst “Iz prošlosti srednjovjekovnog zlatarstva u Baru”, u sklopu zbornika o hrvatsko-crnogorskim dodirima, koji treba tiskati Institut za hrvatsku povijest.

²¹ DAD, T. N., 10.1, 48 (1588.-92.), 69-70.

²² DAD, T. N., 10.1, 48 (1588.-92.), 51.

quondam mio socero Radoie Boscidarouich mi ha lasciato la metà della possessione in Trebigne, e l'altra metà à Catta mia moglie, per le qual metà ho fatto i hogetti à nome mio (mio) nel foro Turchesco, col consenso di Catta mia moglie, in nome di uendita, hauendo io speso alcuna parte di danari quando morì il quon. Radoie per cauar possessione di mano dei Turchi però morì tandosi Catta, che gode e la mia parte della possessione mentre uiverà, e dopò la sua morte la scongiuro sopra l'anima sua, che ella nó sia ualiosa di uender nè donare a nessuno la mia parte fuor del mio fratello Antonio, imperò che à me costa assai pure come ho detto che sia ualiosa della metà della mia possessione durante la uita sua e dopò la sua morte che sia di Antonio, et di figliuoli d'Antonio della qual metà di possessione io Matteo porto i hogetti in ogni luogo meo nel sepetto, anchora quella puertà che si trouerebbe cio'è la massaritia della casa, che si trouerà tutto che sia dato à Catta ma (però - prekriženo) no maritandosi che stia nella mia pouertà che si truorebe fuor de i debiti quando si pagheranno in quel tempo anchora dichiaro che ho d'hauere per lo libro da più debitori Turchi e nostri per somma d'aspri quarantaquattro milla, il che è fuori de' la compagnia, la qual è co. Nicolo di Stefano, però quel debono sarà risquoso, uoglio che sia consignato à Biagio di Antonio mi nepote, e quello che riequotera, che sia suo capitale meddisamente il mio uendendosi per lo scritto della compagnia però prego come fratello Nicolò di Stefano mio compagno che paghi à ciascuno quel che debbiamo dare, et il mio che si trouerebbe tanto di capitale quanto chi quandagno sesì trouassera ò se forse che spatano alla metà esser l'anima mia che pongano ad essecutione le sop.tteelemosine che promesse per le chiese, et essendo hora la mia moglie grauida, che il mio figlio possa hereditar e nó essendoui, che Antonio, e detta Catta epitrippi di questo Testamento: et i tutori alla mia mogle Catta lasio per Vlaudislauo Marino di Bona, Nicolo di Piero, Biaggio di Elia, e Giouanni di Giorgio sartore, i quali prego per l'amor di Dio che debbano accettar questo fartidio, et (loro prekriženo) raccomando Catta mia moglie, à Nicolo di Piero et à Giouanni di Giorgio sartore impero che non ho nessuno parente stretto dopò di me, ma ogni cosa pagherà il S. Iddio e ui raccomando l'anima mia e per ogni modo il s. Iddio ui paghera.

Io Matteo di Biagio scrissi di mia mano."²³

²³ DAD, T. N., 10.1., svz. 50 (1595.-1599.), 5-6.

**TESTAMENT DES DUBROVNIKER KAUFMANNS
MATO VLAHOV, MIT ABSTAMMUNG AUS DEM
HINTERLAND, AUS DEM JAHRE 1592**

Zusammenfassung

Nach der türkischen Eroberung der Herzegowina wanderte die katholische Bevölkerung aus dem türkischen Gebiet auf das Territorium der Republik Dubrovnik mit stärkerer oder schwächerer Intensität kontinuierlich aus, und unter den Auswanderern gab es auch Kaufleute. Die Kaufleute waren eine der gefährdesten Kategorien der Bürgerschaft von Dubrovnik, da sie auf ihren Reisen ständig verschiedenen Krankheiten und Epidemien ausgesetzt waren, und so sind ihre Frömmigkeit und ihre Stiftungen für zahlreiche marianische Sanktuarien nicht erstaunlich. Das Testament des Dubrovniker Kaufmanns Mato Vlahov aus der Belgrader Kolonie ist interessant, denn es wird der mit türkischen Eigentumsurkunden beglaubigte Besitz in Trebinje erwähnt. Im Testament des Kaufmanns Mato spiegelt sich der Geist und die Weltanschauung der Dubrovniker Kaufleute in diesen schwierigen Zeiten wider, voll von Unsicherheit und Mangelhaftigkeit des Dubrovniker Schutzes für die katholischen Kaufleute